CZU: 82.0:81’22
https://doi.org/10.52505/lecturi.2025.07.12

RĂZBOAIELE MEMORIEI ȘI SEMIOCIDUL (CRIZA FUNCȚIEI SIMBOLICE ÎN CULTURA OCCIDENTALĂ CONTEMPORANĂ)

Ion PLĂMĂDEALĂ
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3403-4017

Rezumat. *Articolul propune o analiză a fenomenului pe care îl denumesc* semiocid *– distrugerea funcției simbolice a culturii – în contextul crizei memoriei colective din societățile occidentale contemporane. Conceptul este extrapolat din biosemiotica lui Ivar Puura și rearticulat în cadrul semioticii culturale* (*Yuri Lotman*), *în dialog cu studiile memoriei. Demersul se înscrie într-o perspectivă transdisciplinară care integrează antropologia simbolică*, *filosofia politică și critica ideologică. Lucrarea dezvoltă o tipologie a semiocidului* (*mnemonic*, *afectiv-identitar și ontologic*) *și analizează cazuri relevante de rescriere a canonului și epurare simbolică în domeniul educației și literaturii.*

Cuvinte-cheie: *războaiele memoriei*, *semiocid*, *desimbolizare*, *prezentism*, *semiosferă*, *explozie culturală*, *identitate culturală*, *educație și canon.*

The Wars of Memory and Semiocide (The Crisis of the Symbolic Function in Contemporary Western Culture)

Abstract. *This paper offers an analysis of the phenomenon I designate as semiocide – the destruction of the symbolic function of culture – in the context of the crisis of collective memory in contemporary Western societies. The concept is extrapolated from Ivar Puura’s biosemiotics and rearticulated within the framework of cultural semiotics* (*Yuri Lotman*), *in dialogue with memory studies. The approach is situated within a transdisciplinary perspective that integrates symbolic anthropology*, *political philosophy*, *and ideological critique. The study develops a typology of semiocide* (*mnemonic*, *affective-identitarian*, *and ontological*) *and analyzes relevant cases of canon rewriting and symbolic purging in the fields of education and literature.*

Keywords: *memory wars*, *semiocide*, *desymbolization*, *presentism*, *semiosphere*, *cultural explosion*, *cultural identity*, *education and canon.*

În ultimele decenii, conflictele simbolice din Occident, cunoscute generic drept „războaie culturale", au extins mizele tradiționale (religie, sexualitate, drepturi civile) către un nou câmp de luptă: interpretarea și gestionarea trecutului. Cine are dreptul să-l povestească? Ce anume trebuie onorat, ce trebuie stigmatizat sau șters? Statui demolate, opere de artă vandalizate, manuale și texte clasice rescrise, alături de diverse coduri de vorbire permisă și liste de lecturi obligatorii, toate arată că memoria colectivă a devenit o frontieră strategică a dezbaterilor și confruntărilor publice.

În intervenția de față îmi propun să aduc în discuție un fenomen care, în opinia mea, afectează profund matricea simbolică a civilizației occidentale contemporane, și anume destructurarea funcției semnificante a culturii – proces pe care îl voi desemna prin termenul *semiocid*. Conceptul a fost introdus de paleontologul Ivar Puura, afiliat Școlii Semiotice de la Tartu, pentru a desemna distrugerea sistemelor de semne esențiale pentru supraviețuirea și identitatea unei specii sau comunități. În formularea sa, semiocidul este „o situație în care semnele și poveștile semnificative pentru cineva – fie persoană, fie comunitate – sunt distruse din cauza răutății sau neglijenței altcuiva, furând astfel o parte din identitatea celui dintâi" (Puura, 2013, p. 152). În demersul de față, voi extrapola acest concept din domeniul biosemioticii la cel al studiilor culturale aplicându-l asupra proceselor de erodare a memoriei colective și a cadrului simbolic al identității.

Pornind din perspectiva semioticii culturale a lui Iuri Lotman și a „studiilor memoriei", propun o lectură integrată a războaielor memoriei – ca luptă narativă pentru controlul trecutului – și a semiocidului, ca proces de disoluție a cadrului simbolic al identității culturale. În acest mod, voi evidenția succint o dinamică culturală complexă ce afectează simultan spațiul educațional, discursul public și cultura literar-artistică din democrațiile liberale occidentale ale ultimelor decenii.

În plan istoric, războaiele culturale și cele ale memoriei sunt efecte ale unei mutații postbelice în imaginarul societăților occidentale. În modernitatea clasică, imaginarul instituant al comunităților europene a fost articulat în jurul mitologiei naționale: o construcție simbolică ce oferă coeziune memoriei istorice și legitimitate – identității colective. După 1945, însă, acest imaginar a fost reconfigurat prin ceea ce Russell Ronald Reno numește „paradigmă a slăbirii" (Reno, 2019), caracterizată de relativism axiologic, proceduralism tehnocratic, neutralizarea transcendenței, deschiderea frontierelor – toate elemente ale unui proiect politic menit să prevină reîntoarcerea totalitarismului și a conflagrațiilor mondiale. Paradoxal însă, rezultatul principal al paradigmei slăbirii a fost disoluția solidarităților sociale, simbolice și un vid identitar – toate stimulate de revoluția digitală și de noile regimuri afective ale hipermodernității în care trăim.

Etosul noutății permanente, al „actualizării continue", al redefinirii valorilor în funcție de imperativele prezentului a devenit norma hegemonică. Ca urmare, în loc să consolideze spațiul sociocultural, această dezafiliere simbolică a generat, mai ales după 1990, o dinamică explozivă, în care tot ceea ce ține de tradiție este perceput ca obstacol, iar distrugerea sa – ca semn al progresului. În acest context, modelul lotmanian al „exploziei culturale", înțeleasă ca suspendare a codurilor dominante și reconfigurare bruscă a semnificației, devine esențial.

În evoluția sa modernă, cultura occidentală, modelată de moștenirea greco-romană, a cultivat echilibrul, reforma graduală și continuitatea prin înnoire. Prin contrast, în tradiția culturală răsăriteană, în special cea rusă, a predominat istoric o logică binară, structurată în opoziția stagnare sau catastrofă (Лотман (Lotman), 1992). Această paradigmă a rupturii radicale, asociată originar spațiului est-european, s-a grefat treptat pe cultura occidentală începând cu anii '70, marcați de ascensiunea curentelor contraculturale, intensificându-se semnificativ în perioada recentă. În acest nou cadru, modelul reformei graduale a fost înlocuit de mutații accelerate ale codurilor culturale, iar trecutul nu mai este asumat ca resursă de continuitate, ci repudiat în numele unor gnoze seculare cu funcție soteriologică.[1]

În continuare, voi distinge sumar trei tipuri de semiocid: mnemonic, afectiv-identitar și ontologic, ordonate în funcție de nivelurile structurale ale semnificației afectate – de la deformarea registrelor interpretative până la anularea ontologică a semnului. Criteriul este semiotic, referitor la gradul de ruptură a legăturii dintre semn, memorie și generarea de sens.

Semiocidul mnemonic desemnează destructurarea deliberată a memoriei culturale, afectând conținuturile, mecanismele și ritualurile de rememorare colectivă. Așa cum îl propun aici, din perspectiva semioticii culturale și a conflictelor simbolice contemporane, acest concept prezintă unele convergențe cu noțiunea de „mnemocid" vehiculată în studiile memoriei instituționale. Astfel, Aleida Assmann, în lucrarea *Forme ale uitării* (Assmann a, 2014, p. 141;

[1] Prin *gnoze seculare cu funcție soteriologică* înțeleg forme ideologice moderne care, deși se revendică de la raționalitate și progres, funcționează într-un registru analog gnosticismului religios: identifică o lume coruptă structural (ordinea existentă, trecutul, tradiția), postulează revelarea unui adevăr ascuns (sub forma ideologiilor de eliberare) și promit o mântuire simbolică prin epurare, anulare sau reconfigurare totală a sensului. Aceste credințe seculare se manifestă, în societățile occidentale „emancipate" de structurarea religioasă eteronomă a spațiului social, în discursurile identitare, în *cancel culture*, în prezentismul moralizator sau în politicile memoriei punitive. Din perspectivă teoretică, această interpretare poate fi pusă în dialog cu analiza lui E. Voegelin asupra ideologiilor moderne cu structură gnostică (2003), cu observațiile lui M. Gauchet (1985) privind funcția religioasă secularizată a politicii, ale lui P. Bruckner (2006) privind autoflagelarea morală a Occidentului și internalizarea vinovăției istorice prin politici instituționale, ale lui Fr. Furedi despre prezentismul justițiar (2024) și, mai recent, cu lecturile lui J.-Fr. Braunstein (2022) și John McWhorter (2021), care analizează fenomenul „woke" ca pe o religie seculară a elitelor progresiste.

Assmann b, 2016), descrie mnemocidul ca o formă extremă de „uitare represivă", aplicabilă contextelor post-genocidare, în care memoria victimelor este sistematic negată sau suprimată din spațiul public și din arhiva istorică.

Pentru a înțelege cum se manifestă concret semiocidul mnemonic, este instructiv să examinăm politicile educaționale. Lucrări recente despre memorie și educație arată că învățământul istoric din țările occidentale a devenit un instrument de inginerie socioculturală, urmărind să modeleze elevul în spiritul unor valori contemporane precum justiția socială, incluziunea și diversitatea. Manualele de istorie abandonează narațiunile naționale integratoare în favoarea unor perspective fragmentare, focalizate pe grupuri victimizate, iar trecutul este descris ca o serie nesfârșită de opresiuni atribuite popoarelor europene. Educația istorică devine un vehicul de inoculare ideologică. Se produce o „dezmoștenire a tinerilor de trecutul lor", precum descrie acest proces Frank Furedi în cartea sa recentă *Războiul împotriva trecutului*: *De ce Occidentul trebuie să lupte pentru istoria sa* (Furedi, 2024, p. 197).

Uniunea Europeană, prin dispozițiile emise de Consiliul Europei, promovează o pedagogie istorică axată pe valori transnaționale, în care trecutul este privit printr-o grilă moralizatoare și supranațională (Williams, 2022). Narațiunea istorică este deconstruită, cronologia dislocată, iar accentul se mută de pe cunoaștere către așa-numitele „competențe afective", cum ar fi empatia, spiritul critic față de propria tradiție și o conștiință vinovată pentru erorile strămoșilor.[2]

În România, Mircea Platon identifică tendințe similare în reformele educaționale recente, o campanie împotriva culturii naționale orchestrată de ceea ce el numește, metaforic, „Cominternul educațional": o rețea globală de influență care impune limbaje, standarde și obiective deconectate de la specificul istoric și antropologic local pe care le cultiva odinioară educația clasică. Noua educație, digitalizată și standardizată, nu transmite o memorie vie, ci anulează afectiv apartenențele. Elevii sunt formați într-un prezentism politizat și tehnologic[3] lipsit de repere stabile, devenind, în formularea lui Platon, „tineri senili cu memoria obliterată" și fără legături afective cu propria civilizație (Platon, 2022, p. 6).

---

[2] Expresia „competențe afective" se regăsește în diverse documente de politică educațională pentru a desemna un set de abilități emoționale și relaționale – precum empatia, exprimarea sentimentelor, deschiderea față de alteritate sau conștientizarea traumei – cultivate în educația generală în locul transmisiunii memoriei culturale și a patrimoniului simbolic național. Această deplasare a accentului de la cunoașterea intelectuală și istorică spre valorizarea afectelor se înscrie în etosul culturii terapeutice contemporane focalizate pe fragilitate, vulnerabilitate și siguranța psihologică.

[3] Frank Furedi definește „prezentismul" ca tendința de a judeca trecutul exclusiv prin valorile, sensibilitățile și criteriile morale ale prezentului, ceea ce duce la respingerea moștenirii istorice și la instaurarea unui regim cultural dominat de moralizare retroactivă și de amnezie dirijată (Furedi, 2024, pp. 89-119).

Dincolo de nivelul cognitiv sau instituțional al reconfigurării memoriei, constatăm aici o formă de semiocid afectiv-identitar. Ținta sa nu este conținutul explicit al memoriei, ci relația emoțională cu trecutul. Tinerii sunt educați în paradigma fluidității identitare, a dezrădăcinării și a individualismului moral. Tradițiile sunt reinterpretate ca surse de oprimare, iar cultura națională e prezentată adesea ca un ansamblu de constrângeri retrograde – xenofobe, patriarhale, „eurocentrice" ș.a.m.d.

Dacă în semiocidul mnemonic și cel afectiv-identitar memoria este distorsionată sau delegitimată afectiv, în semiocidul ontologic asistăm la o destructurare radicală, care atinge însuși fundamentul semiozei culturale.[4] Printre practicile cele mai vizibile ale acestui tip de semiocid se numără rescrierea operelor literare consacrate – un fenomen care a luat amploare în ultimii ani.

Un caz emblematic de semiocid ontologic este rescrierea operelor lui Roald Dahl, inițiată în 2023 de editura Puffin sub coordonarea unor așa-numiți „cititori de sensibilitate" (*sensitivity readers*). Intervențiile acestora din urmă nu se limitează la corectări stilistice sau precizări de termeni, ci implică o reconfigurare profundă a textului original, în acord cu imperativele progresismului *woke*. Descrierile aspectului fizic, aluziile la gen și sex, trăsăturile comportamentale ale personajelor, precum și referințele culturale mai pregnante (menționea unui personaj ca fiind „țigancă", toponimul „Africa" ș.a.) au fost eliminate sau redactate, în numele unei pretinse „incluzivități" generoase. Expresii precum „gras", „urât" sau „nebun" au fost înlocuite sau șterse pentru a nu produce disconfort psihologic, la fel termeni precum „diavol", „blestemat", „iad" au fost parafrazați sau înlăturați pentru a evita încărcătura religioasă (Simpson, 2023a).

Un exemplu neobișnuit și revelator de intervenție ideologică în opera lui Dahl reprezintă modificarea romanului *Matilda*. În versiunea originală a romanului, eroina citește cu pasiune cărți de Rudyard Kipling și Joseph Conrad. În edițiile revizuite, însă, acești autori au fost eliminați, fiind înlocuiți cu figuri considerate mai reprezentative pentru sensibilitățile actuale, precum Maya Angelou sau Kazuo Ishiguro. Asistăm astfel la o formă remarcabilă de recondiționare a procedeului *mise en abyme*: editura elimină dintr-o carte pentru copii cărțile și autorii citiți de personajul principal. Kipling și Conrad, astăzi percepuți de o parte a elitelor culturale drept simboluri ale colonialismului european, sunt „anulați" în mod discret, dar eficient, din universul narativ al lui Roald Dahl.

---

[4] În accepția lui Yuri Lotman, „semioza culturală" desemnează procesul prin care cultura produce, transmite și transformă sensuri într-o semiosferă – un spațiu simbolic autoreglat, în care semnele sunt generate, contextualizate și interpretate. Cultura funcționează astfel ca un sistem semiotic dinamic, în care semioza presupune nu doar codificarea informației, ci și o relație vie între memorie, tradiție și inovație (Лотман, 1992).

Prin toate acestea, textul revizuit devine o entitate nouă, un simulacru care uzurpă autoritatea simbolică a originalului. Avem aici o formă de *semiocid ontologic*, în sensul în care îl propun în articolul de față, anume un proces care afectează nu doar conținutul ideologic sau expresiv al operei, ci însăși ființa ei simbolică – rolul său de purtător al unei identități estetice și memoriale colective.

Rescrierea lui Dahl nu este un caz izolat, ci parte a unui fenomen mai larg, care implică și alți autori clasici: Agatha Christie (Hall, 2023), Ian Fleming (Simpson, 2023b), Shakespeare (Brown, 2023; Franklin, 2025; Caballero, 2015; Holtham, 2015) ș.a. Acesta din urmă nu în sens direct, ci prin regie, cenzură educațională, marginalizare în programa școlară și recontextualizare ideologică.

În toate aceste cazuri, canonul este remodelat nu prin dialog critic, ci prin eliminare sau rescriere. Funcția simbolică a operei de a media între epoci, de a păstra o sensibilitate estetică și de a invita la reflecție este înlocuită cu o funcție ideologică prescriptivă. În loc să funcționeze ca spațiu de confruntare cu alteritatea, literatura este transformată într-un instrument de reglare simbolică resentimentară și de îndoctrinare ideologică.

Din perspectiva semioticii culturale, procesul constituie o rupere a filiației intergenerаționale: versiunile clasice ale operelor sunt eliminate din circuit, iar tinerii nu mai au acces la limbajul și universul valoric al epocilor trecute. Intrăm într-o realitate profund orwelliană. În romanul *1984*, nouvorba era menită să reducă inventarul cuvintelor făcând imposibilă exprimarea ideilor disidente. În mod similar, rescrierea actuală a clasicilor restrânge deliberat orizontul limbajului literar, astfel încât ideile, etosul, registrele afective percepute ca subversive de către cenzorii de sensibilitate să devină indicibile. Așadar, este mai mult decât o cenzură tradițională, este un *proces de formatare anticipativă a conștiințelor*, prin care literatura e remodelată pentru a garanta conformitatea afectivă și ideologică înainte ca cititorii să intre în contact cu ea.

În concluzie, fenomenul semiocidului, pe care l-am ilustrat sumar prin practici de rescriere, anulare sau reinterpretare agresivă a semnelor culturale, este un simptom al crizei culturii ca spațiu de semioză, de memorie și de instituire a sensului.

Asistăm la o fază avansată a desimbolizării, un proces în care instituțiile, discursurile publice și cele academice, valorile morale și patrimoniul estetic sunt golite treptat de conținut simbolic și rescrise sub impulsul conjugat al neoliberalismului, tehnocratismului și ideologiilor identitare (Gauchet, 2024). Trecutul este tratat ca un „dosar problematic”, care trebuie revizuit, șters sau reprogramat în funcție de imperativele ortodoxiilor progresiste promovate de „capitaliștii simbolici”, precum îi numește Musa al-Gharbi (al-Gharbi, 2024).

Criza semnificației este dublată de o dezmoștenire simbolică structurală: sub presiunea elitelor culturale și universitare, cultura occidentală tinde să se disocieze de propriile repere fondatoare. Canonul, patrimoniul, limbajul public sunt tot mai frecvent rescrise sau epurate pentru a corespunde unei noi ordini simbolice, adesea instabilă și moralizatoare. Această mutație nu este pur academică: ea are consecințe sociale directe, între care polarizarea ideologică, dezorientarea identitară și criza de legitimitate a instituțiilor culturale sunt cele mai vizibile în momentul de față (Fourquet, 2019; Klein, 2020; Lind, 2020; Murray, 2022).

În planul semioticii culturale, semiocidul revelează o instabilitate profundă a semnului, care nu mai poate funcționa ca purtător de memorie, ci doar ca obiect al resemnificării ideologice. Monumentul, opera artistică, textul, sărbătorile naționale – toate devin locuri de dispută și de reconfigurare continuă, își pierd rolul de repere ale continuității istorice și culturale.

Prin toate acestea, cultura încetează să funcționeze ca semiosferă coerentă, în sensul lotmanian, și se transformă într-un spațiu centrifug și exploziv, în care coerența e înlocuită cu ciocnirea permanentă între semne concurente. Prin disoluția națiunii, ca regim politic și formă de reprezentare simbolică a transmisiunii și perenității, spațiul public devine scena unor confruntări tot mai violente între triburi identitare, angajate într-o luptă pentru hegemonia morală și axiologică asupra memoriei colective, asupra limbajului și asupra instituțiilor. Într-o asemenea cultură, semnele nu transmit narațiunile trecutului, iar semnificația se produce aproape exclusiv în prezent, sub presiunea afectivă și politică a momentului.

În câmpul studiilor literare, semiocidul provoacă nu doar o ruptură dintre text și tradiție, ci și reconfigurarea profundă a exercițiului hermeneutic, prin marginalizarea criteriilor estetice și subordonarea lecturii unor grile ideologice reducționiste. Practicile de rescriere, eliminare sau discreditare a operelor clasice, autodafeul sau punerea la index a unor cărți etc., afectează funcția transgresivă a ficțiunii, capacitatea ei de a negocia ambiguități, contradicții, zone de tensiune etică. Într-un regim dominat de logica semiocidului, literatura și studiile literare devin un spațiu disciplinar în care valoarea operei este măsurată prin conformitatea cu prescripțiile ideologice și identitare dominante.

Dacă în epoca sovietică am cunoscut, din interior, cum arată epurarea memoriei colective și rescrierea istoriei, dictată de utopia comunistă, astăzi asistăm la versiuni de semiocid soft, justificate prin imperativele emancipării, egalității și incluziunii diversitare.

În lumina constatărilor anterioare, într-un climat marcat de amnezie instituționalizată, prezentism politizat și desimbolizare, singura alternativă la colapsul funcției simbolice a culturii și la ruptura continuității civilizaționale

rămâne reconstituirea unei semiosfere coerente. O asemenea semiosferă, întemeiată pe echilibrul viu între continuitate și transformare, între pluralism și coeziune narativă, nu exclude alteritatea, ci o integrează critic fără a sacrifica identitatea și apartenența la o tradiție și o memorie culturală comună.

Referinţe bibliografice:

1. al-GHARBI, Musa. *We Have Never Been Woke*: The Cultural Contradictions of a New Elite. New York: Princeton University Press, 2024. ISBN: 978-0691232607.

2. ASSMANN a, Aleida. *Formen des Vergessens.* Göttingen: Wallstein Verlag, 2016. ISBN: 978-3-8353-1875-6.

3. ASSMANN b, Aleida. *Forms of Forgetting*, 1 octombrie, 2014. Disponibil: https://h401.org/2014/10/forms-of-forgetting/7584/ [accesat 2025-05-18].

4. BRAUNSTEIN, Jean-François. *La religion woke*: *La nouvelle croisade des identitaires.* Paris: Grasset, 2022. ISBN: 978-2246830313.

5. BROWN, D.S. *Shakespeare's White Others.* Cambridge University Press, 2023. ISBN: 978-1-009-38416-2.

6. BRUCKNER, Pascal. *La tyrannie de la pénitence*: *Essai sur le masochisme occidental.* Paris: Grasset, 2006. ISBN: 78-2-253-12183-l.

7. CABALLERO, Lucia. *It's time to take the curriculum back from dead white men.* The Conversation, 8 mai 2015. Disponibil: https://theconversation.com/its-time-to-take-the-curriculum-back-from-dead-white-men-40268?ref=quillette.com [accesat 2025-01-03].

8. FOURQUET, Jérôme. *L'Archipel français*: *Naissance dune nation multiple et divisée.* Paris: Seuil, 2019. ISBN: 978-2021406023.

9. FRANKLIN, Cory. *The assault on Shakespeare impoverishes the world.* The Spiked, 3 aprilie 2025. Disponibil: https://www.spiked-online.com/2025/04/03/the-assa10. FUREDI, Frank. *The War Against the Past*: *Why The West Must Fight For Its History.* Polity, 2024. ISBN: 978-1509561254.

11. GAUCHET, Marcel. *Le désenchantement du monde. Une histoire politique de la religion.* Paris: Gallimard, 1985. ISBN: 978-2070329434.

12. GAUCHET, Marcel. *Le nœud democratique. Aux origines de la crise néolibérale.* Paris: Gallimard, 2024. ISBN: 9782073085313.

13. HALL, Rachel. *Agatha Christie novels reworked to remove potentially offensive language.* The Guardian, 26 martie 2023. Disponibil: https://www.theguardian.com/books/2023/mar/26/agatha-christie-novels-reworked-to-remove-potentially-offensive-language [accesat 2025-22-04].

14. HOLTHAM, J. *Do We Even Need to Say This? Yes*, *Shakespeare Belongs on the Curriculum.* American Theatre, 15 iunie 2015. Disponibil: https://www.americantheatre.org/2015/06/15/do-we-even-need-to-say-this-yes-shakespeare-belongs-on-the-curriculum/ [accesat 2025-14-04].

15. KLEIN, Ezra. *Why We're Polarized.* Avid Reader Press, 2020. ISBN: 978-1476700328.

16. LIND, Michael. *The New Class War. Saving Democracy from the Managerial Elite.* Portfolio/Penguin, 2020. ISBN: 9780593083697.

17. McWHORTER, John. *Woke Racism*: *How a New Religion Has Betrayed Black America*. Avery: New York: Portfolio/Penguin, 2025. ISBN: 9780593713297.

18. MURRAY, Douglas. *The War on the West*. Broadside Books, 2022. ISBN: 978-0063162020.

19. PLATON, Mircea. *Cominternul educațional și deșcolarizarea digitală.* București: Editura Ideea Europneană, 2022. ISBN: 978-606-594-922-5.

20. PUURA, Ivar. Nature in our memory. *Sign Systems Studies*. 2013, nr. 41(1), pp. 150-153.

21. RENO, R.R. *Return of the Strong Gods. Nationalism*, *Populism*, *and the Future of the West.* Regnery Gateway, 2019. ISBN: 978-1621578000.

22. SHAFFI, Sarah. *James Bond novels to be reissued with racial references removed*. The Guardian, 27 februarie 2023. Disponibil: https://www.theguardian.com/books/2023/feb/27/james-bond-novels-to-be-reissued-with-racial-references-removed#:~:text=Ian%20Fleming%20Publications%20Ltd%2C%20which,a%20number%20of%20minor%20characters [accesat 2025-22-03].

23. SIMPSON a, Craig. *James Bond books edited to remove racist references*. The Telegraph, 25 februarie 2023. Disponibil: https://www.telegraph.co.uk/news/2023/02/25/james-bond-books-edited-remove-racist-references/ [accesat: 2025-12-05].

24. SIMPSON b, Craig. *Roald Dahl books rewritten to remove language deemed offensive*. The Telegraph, 17 feb. 2023. Disponibil: https://www.telegraph.co.uk/news/2023/02/17/roald-dahl-books-rewritten-offensive-matilda-witches-twits/ [accesat 2024-10-03].

25. WILLIAMS, Joanna. *The Politicisation of History Teaching in Europe*. London: Civitas – Institute for the Study of Civil Society, 2022. Disponibil: https://www.civitas.org.uk/publications/the-politicisation-of-history-teaching-in-europe/ [accesat 2024-10-03].

26. ЛОТМАН, Ю. М. *Культура и взрыв.* М.: Гнозис, 1992. ISBN: 5-01-003843-9.

Notă: Articol elaborat în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică”, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM.